

IWONA RZEPNIKOWSKA

Uniwersytet Mikołaja Kopernika

JULIA KRASZENINNIKOWA

Oddział Rosyjskiej Akademii Nauk w Syktywkarze

FOLKLOR I INSPIRACJE LUDOWE W LITERATURZE W BADANIACH WSPÓŁCZESNYCH — WSTĘP

Blok tematyczny *Folklor i inspiracje ludowe w literaturze w badaniach współczesnych* zaprezentowany w niniejszym numerze „Przeгляdu Rusycystycznego” jest efektem współpracy przedstawicieli różnych ośrodków uniwersyteckich w Polsce i w Rosji, których dociekania naukowe koncentrują się wokół twórczości ustnej i komparatystryki literaturoznawczo-folklorystycznej. Taka wymiana doświadczeń jest o tyle istotna, że w naszym kraju w coraz mniejszej liczbie uczelni prowadzi się systematyczne badania folkloru i jego związków z literaturą, do rzadkości zaś należy organizacja prac zbierackich w terenie. Tymczasem w Rosji w zasadzie w każdym uniwersytecie, nie mówiąc już o Akademii Nauk, problematyka ta jest nie tylko stale obecna w dyskursie naukowym, ale także wspierana przez regularnie odbywane ekspedycje terenowe.

Na prezentowany tom składa się kilkanaście rozpraw charakteryzujących się dość dużą rozpiętością tematyczną i problemową, niepozabawioną jednak obszarów wspólnych.

Tom otwierają dwa teksty, których motywem przewodnim jest stopień podatności tradycji ludowej na zmiany. Analiza uwikłanych w obrzęd oracji weselnych i oderwanych od kontekstu rytualnego bajek, a więc gatunków reprezentujących skrajnie odmienne dziedziny folkloru, pokazuje, że każdorazowo są one wypadkową utrwalonego w zbiorowej świadomości ponadindywidualnego zespołu reguł i norm kształtowania wypowiedzi oraz inwencji twórczej wykonawcy, uwarunkowanej m.in. jego upodobaniami artystycznymi, doświadczeniem życiowym, bogactwem repertuaru tekstowego.

Dwie kolejne rozprawy przynoszą refleksję nad sposobami przechowywania i uobecniania elementów tradycyjnego światopoglądu w różnych odmianach gatunkowych bajki, przy czym pokazują one, że między przywołanymi formami ekspresji słownej a określonymi zjawiskami rzeczywistości kulturowej rzadko mamy do czynienia z relacją podobieństwa. Zazwyczaj obserwujemy w nich skutki twórczych przystosowań i transformacji, niejednokrotnie prezentowanych z komiczną przewrotnością, co dodatkowo komplikuje właściwe rozpoznanie ich źródeł.

W polu obserwacji badaczy znalazła się ponadto lokalna tradycja etnokulturowa reprezentowana w niniejszym tomie przez twórczość ustną Komiaków. Była ona jednym z czynników kształtujących ich mentalność i poczucie tożsamości narodowej, o czym świadczy tekst inicjujący tę grup rozpraw. Autorzy pozostałych prac odwołują się do najnowszych ustaleń w zakresie funkcjonowania folkloru wspomnianej grupy etnicznej, wykorzystując w swych rozpoznaniach materiały pozyskane podczas badań terenowych.

Dużym zainteresowaniem badaczy niezmiennie cieszy się problem wzajemnych relacji zachodzących między folklorem i literaturą, na co wskazuje ostatnia obszerna grupa rozpraw. Pomieszczone tam analizy wpisują się w długoletnią dyskusję o sposobie uprawiania komparatystyki folklorystyczno-literaturoznawczej, której dotychczasowe efekty w postaci różnorodnych ujęć zarówno teoretycznych, jak i praktycznych, pokazują złożoność związków między „siostrzanymi muzami”. Autorzy rozpraw analizowali tę odmianę twórczości słownej pod kątem obecności w niej ludowych wątków i motywów, charakterystycznych dla folkloru postaci, rozwiązań fabularno-kompozycyjnych, gatunkowych i środków językowo-stylistycznych. Interesowały ich też problemy ustnego typu komunikacji i gatunkowego modelu bajki magicznej w procesie literackiej inicjacji dziecka, w kształtowaniu jego czytelniczych potrzeb i nawyków. Ponadto w tej grupie szkiców omówiono dorobek literacki regionalnych twórców zainspirowanych folklorem. W centrum uwagi autorów poszczególnych tekstów znalazły się zarówno początki piśmiennictwa literackiego, jak i jego okres klasyczny oraz zagadnienia zupełnie współczesne.

Nie mniej ważnym problemem badawczym, wyodrębnionym w niniejszym tomie w oddzielny blok, są inspiracje literackie w folklorze. Po raz kolejny pokazuje to, że linie podziału między kulturą ludową a literacką nie są takie oczywiste, zaś kierunek zapożyczeń bywa dwustronny, miewa nawet charakter zwrotny. Wiele ludowych narracji

WSTĘP

ma pozaludowy rodowód, m.in. bajka zwierzęca, a w niektórych epokach historycznych, np. w średniowieczu obydwie typy komunikacji w ogóle nie były różnicowane, zaspokajając zapotrzebowanie lekturowe tego samego środowiska społecznego. Autorzy analiz prezentowanych w tomie odwołali się wprawdzie do notowanych współcześnie przypadków oddziaływania literatury na folklor, lecz ich obserwacje są tym cenniejsze, że pokazują ciągłość pewnych procesów zachodzących w obu dziedzinach twórczości.

Podjęte przez autorów poszczególnych tekstów rozważania nad folklorem i jego wielorakimi związkami z literaturą oraz sposobami uprawiania komparatystyki literaturoznawczo-folklorystycznej z całą pewnością nie przynoszą jednoznacznych rozstrzygnięć w tym zakresie. Wręcz przeciwnie, otwierają kolejne obszary badawcze i rodzą nowe pytania. Wypada jedynie żywić nadzieję, że poczynione tu ustalenia, zarówno na poziomie teorii, jak i praktyki okażą się istotne dla dalszych badań na temat zaproponowany przez redaktorki prezentowanego tomu.